

Literatuur

Signalement

■ Brabant 1572-1795

In 1993 verscheen een onmisbaar naslagwerk, waarin 'alles' te vinden is over de taken van de belangrijkste organen van het rijk, de provincie, gemeenten en waterschappen in het negentiende-eeuwse Noord-Brabant. Het Rijksarchief in Noord-Brabant presenteert thans weer een prachtige 'institutionele handleiding', nu over de periode 1572-1795. Jaren geleden werd de aanzet reeds gegeven door een aantal Brabantse archivariissen die de gebieden van de schepenbanken in Brabant in kaart bracht. In het nieuwe boek worden alle instellingen op het gebied van bestuur, rechtspraak en waterstaat waarmee de Noord-Brabanders in aanraking kwamen aan de orde gesteld. Zo wordt van het dorp Engelen vermeld dat dit in 1795 tot het Land van Heusden behoorde en dus 'Hollands' was. Het beroepshof van de schepenbank van Engelen was de schepenbank van Heusden en niet de Bossche schepenbank. Bokhoven behoorde in 1795 nog tot het prinsbisdom Luik. De schepenbank van Bokhoven bezat de hoge rechtsmacht en mocht 'de galg oprichten'. Het beroepshof van de Bokhovense bank lag heel ver weg in het Duitse rijk: tot

1693 in Spiers en daarna in Wetzlar. Van Rosmalen wordt vermeld dat het dorp in 1795 tot Staats-Brabant behoorde. Voor criminele zaken wendde men zich tot de Bossche schepenbank, maar civiele zaken kwamen voor de eigen schepenbank. De vermelding dat het archief van Rosmalen zich in het gemeentehuis van Rosmalen bevindt is achterhaald: de plek is thans het Bossche Stadsarchief! Behalve de lijst van plaatsen met de daarbij behorende institutionele gegevens, staan er in het boek hoofdstukken die op bondige wijze de geschiedenis van polders en waterschappen, belastingen, defensie, de heerlijkheden, bestuur, notariaat en rechtspraak vertellen. En niet te vergeten de vele zeer verhelderende kaarten! Kortom een waardevol boek, een handleiding voor amateur en professioneel onderzoeker. Is er een gedrukte inventaris verschenen van de archieven van waterschappen, notariaat, bestuur of rechtspraak: de handleiding vermeldt deze evenals literatuur over de onderwerpen waar het boek over gaat. Nu zijn er in het Bossche Stadsarchief al jaren diskettes te verkrijgen met toegangen op archieven en onderdelen daarvan die bewaard worden in het Stadsarchief. Deze toegangen op onderdelen van het oud-archief van het Bossche stadsbestuur of op het oud-rechterlijk archief wor-

den niet vermeld in de handleiding, want deze zijn niet gedrukt. Jammer. Die niet genoemde toegangen benaderen de archivalia op niet-conventionele wijze en komen de onderzoeker een heel eind tegemoet. Tot slot viel mij op dat artikelen over rechtspraak en bestuur die verschenen zijn in het tijdschrift dat u thans leest niet worden genoemd, doch door een der auteurs tot de categorie 'pretentieuze publikaties in heemkundige tijdschriften' worden gerekend.

J.G.M. Sanders e.a. (red.), Noord-Brabant tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1572-1795. Een institutionele handleiding ('s-Hertogenbosch, 1996).

■ Reformatie

Een aantal jaren geleden was ik in Erfurt, toen nog gelegen in de DDR. Ik bezocht daar het voormalige klooster van de Augustijner-Observanten. In een van de cellen in het klooster woonde en werkte Maarten Luther. Het is zo'n plek waar je een ontmoeting met de geschiedenis hebt. Een kale cel binnen het klooster, waar de monnik zich diende te bekeren. Wat deze 'bekerijng' betekende werd Luther door de prior voor ogen geschilderd: 'uitschakeling van de eigen wil, karige maaltijden, grove kleding, overdag arbeiden en 's nachts



Terechtstelling van Henricus Vos en Johannes van Essen op 1 juli 1523 op de markt te Brussel

(uit: A.C. Haemstede, Historie der Martelaren, 1657)

waken, tuchtiging van het vlees, zelfvernedering door bedelen, hard vasten en vervelend kloosterleven op één en dezelfde plaats'. In zo'n klooster, onder die omstandigheden lag de gemiddelde leeftijd rond de vijftienvintig jaar. In de kale cel op de eerste verdieping van het klooster worstelde Luther: 'Het hart beefde en kronkelde hoe God mij genadig zou zijn.' Luther werd daar aangeraakt door het 'mysterium tremendum', de heiligheid van God. Zijn

zoektocht naar een genadige God leidde uiteindelijk tot de breuk met Rome.

Vanuit dit klooster leidden er wegen naar 's-Hertogenbosch (t.z.t. zal ik daar nog eens op terug komen) en het augustijnenklooster in Antwerpen. In Antwerpen, een broeinest van de reformatie, woonden twee monniken die de geschiedenis zijn ingegaan als de eerste martelaren van de evangelische beweging: Henricus Vos en Johannes van Essen. Van Henricus Vos is bekend dat hij uit 's-Hertogenbosch kwam, van Johannes van Essen weten we dit niet zeker.

Beide monniken ontkenen dat de kerk van Rome het

alleenrecht had op de uitleg van de Schrift en dat de kerk de middelaar was tussen God en mens. Zij beleden het 'Sola Scriptura' en het 'Sola Fide'!

Op 1 juli 1523 werden beide monniken verbrand op de Grote Markt in Brussel. Op onrust door de verspreiding van ketterse ideeën in de Lage Landen zat de landvoogdes Margaretha niet te wachten. Aangegrepen door de marteldood van zijn twee medebroeders schreef Luther een lied in gedachtenis aan 'die zwye edle kleynod Christi, Hinricus und Johannes'. In dit Lutherjaar las ik het boek van Heiko Oberman, waarin de twee martelaren

ter sprake komen, maar waar- in bovenal de mens Luther in een volstrekt andere tijd centraal staat. Oberman zegt in zijn voorwoord: 'Noodzakelijk is de bereidwilligheid het eigen wereldbeeld en het moderne levensgevoel achter zich te laten en terug te gaan achter eeuwen van geloofs- strijd om werkelijk zijn tijdge- noot te worden'. Luther, een dan weer vloekende, dan weer van ontzag trillende gelovige die vocht met God en de duivel.

De vertaling uit het Duits is weliswaar in 1988 versche- nen, maar het boek is nog verkrijgbaar. Wellicht volgt er thans een herdruk nu Ober- man (Nederlands kerkhistori- cus die thans doceert aan de Universiteit van Arizona in de VS) kort geleden de prestigie- uze Heineken-KNAW-Prijs voor de historische weten- schap ontving!

Heiko A. Oberman, Luther. Mens tussen God en duivel (Kampen 1988).

■ 't Is Rosmalen waar ik van houw

Het is goed te begrijpen dat Heerewaarden - 'ergens in nergensland' tussen het land van Maas en Waal en de Bommelerwaard - behoefte had aan een echt volkslied. Rosmalen stond op z'n kop toen de inwoners van Heere- waarden tijdens de water- overlast van februari 1995

'hun' volkslied zongen. De Heerewaardenaars pronkten met Rosmalense veren.

Gerard Rooijackers doet alles nog eens uit de doeken in zijn opstel 'De ideologie van het heem' dat te vinden is in een bundel van het P.J. Meertens- instituut, 'het bureau' dat zich bezig houdt met dialecten en het volk.

Hoe ondoorzichtiger en bozer de grote wereld wordt des te meer steun en houvast proberen de mensen te vinden in hun eigen dorp met hun eigen specifieke carnaval, pap, wegge, muziek en dia- lect. De regionale en plaatse- lijke omroepen met bericht- geving van het jaarlijkse kren- tenmikfeest tot de brand bij slager Jansen op de hoek, afgewisseld door 'Muziek beneden de Moerdijk', 'Vas- telaovesleedjes' of muziek van 'Normaal' en 'Kleuzien uit Zalk', schieten als paddestoe- len uit de grond.

In de bundel vragen de auteurs zich af of het geven- delzwaai en de boeremèrten nu allemaal echt zijn. Zijn de tradities 'uitgevonden' (namaak dus) of 'oer-oud'. Hoe gaat men in de verschil- lende regio's om met de regionale geschiedenis en identiteit.

Er staat een hoop dialect in het boek. Wat denkt u van de bijdrage: 'Confessionele iden- titeit en regionale eigenheid. De pastorale instrumentalisie- ring van regionale tradities in de vormgeving van de religie- uze beleving'. Dat is nog

eens andere koek dan: 'wa- lulde unne gulde'. Overigens is de bijdrage zeer de moeite waard. Peter Nissen brengt daarin de 'typische' Brabantse en Limburgse gelovigheid ter sprake. Zei bisschop Ter Schure kort geleden niet dat 'Mariaverering gewoon bij de Brabantse mens hoort'? 't Is maar dat u het weet.

Carlo van der Borgt e.a. (red.), Constructie van het eigene. Culturele vormen van regionale identiteit in Neder- land (Amsterdam 1996).

Aart Vos ■